

“Aušvicas tetovētājs” ir neparasts dokuments, kas nācis klajā vairāk nekā septiņdesmit gadu pēc notikumiem, kuri tajā aprakstīti, un atgādina mums, cik daudz stāstu vienmēr paliks neizstāstīti. Tas mums atgādina, ka ikviens no neiedomājami lielā holokausta upuru skaita ir bijis indivīds ar savu neatkārtojamo dzīvesstāstu... Un arī šis vēstījums ir neparasts pat pēc holokausta stāstu standartiem – pārmaiņus aizkustinošs, konfrontējošs un pacilājošs – un, protams, paver vēl vienu logu uz cilvēces vēstures baisākajiem notikumiem. Hetera Morisa atklāj Lali stāstu ar cieņu un atturību, neļaudama nedz pašas balsij iejaukties tajā, nedz mīlas stāstam ņemt virsroku pār plašāko kontekstu – cilvēku pārvietošanu, morālajām traumām un izdzīvošanu. Šis ir stāsts par cilvēka uzvedības galējībām, kas eksistē viena otrai līdzās: aukstasinīga brutalitāte līdzās impulsīvai un pašaiizliedzīgai rīcībai mīlestības vārdā. Grūti iedomāties kādu, kuru šie notikumi neinteresētu un nesaviļņotu. Iesaku izlasīt šo grāmatu ikvienam, vienai, vai viņš ir lasījis simt stāstu par holokaustu vai nav lasījis nevienu.

Greiems Simsions, romāna “Projekts “Rozija”” autors

Šis ir daiļliteratūras sacerējums, kura pamatā likta bijušā Aušvicas gūstekņa nepastarpināta liecība; šis nav autoritatīvs materiāls par holokausta notikumiem. Ir daudz aprakstu, kuros šis baisās vēstures fakti dokumentēti daudz sīkāk, nekā tas iespējams romānā, un es iesaku ieinteresētajiem lasītājiem tos uzmeklēt. Savā Aušvicas–Birkenavas laikā Lali satika daudz vairāk sargu un gūstekņu, nekā aprakstīts šajās lappusēs; dažos gadījumos esmu radījusi tēlus, kuri pārstāv vairāk nekā vienu indivīdu, kā arī vienkāršojusi atsevišķas norises. Kaut gan dažas šeit atainotās tikšanās un sarunas ir izdomātas, galvenajos vilcienos stāsta notikumi, protams, ir aprakstīti atbilstoši īstenībai un informācija, kas pasniegta kā fakti, ir izpētīta un pārbaudīta.

Hetera Morisa

HEATHER MORRIS

THE
Tattooist
OF
AUSCHWITZ

HETERE MORISA

AUŠVICAS

tetovētājs

No angļu valodas tulkojusi
Zane Rozenberga

821.111(931)-31
Mo 592

Heather Morris
THE TATTOOIST OF AUSCHWITZ

Copyright © 2018 by Heather Morris
The moral rights of the author has been asserted.
First published in the English language by Zaffre, an imprint of Bonnier Books UK.
Published in Latvia by arrangement with Bonnier Books UK
and P. & R. Permissions & Rights Ltd.
All rights reserved.

Jacket design by Nick Stearn
Jacket photographs © Ammentorp Photography /
Alamy Stock Photo (hands), akg-images /
Alamy Stock Photo (Auschwitz)

Hetere Morisa
AUŠVICAS TETOVĒTĀJS

Apgāda Zvaigzne ABC vadītāja VIJA KILBLOKA
Projektu vadītāja *Una Orinska*
Tulkotājas redakcijā
Korektore *Zinta Stikute*
Mākslinieciskā redaktore *Inguna Kļava Švanka*
Vāka dizainu adaptējusi *Ilze Isaka*

Apgāds Zvaigzne ABC, SIA, K. Valdemāra ielā 6,
Rīgā, LV-1010. Red. nr. T-643.
Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā. Saskaņā ar Autortiesību likuma 69.¹ pantu persona ir arī mantiski atbildīga par visiem zaudējumiem un morālo kaitējumu, kuru tā radījusi ar autortiesību pārkāpšanu.

© Tulkojums latviešu valodā, Zane Rozenberga, 2019
© Mākslinieciskais noformējums, literārā apdare, izdevums latviešu valodā,
Apgāds Zvaigzne ABC, 2019
ISBN 978-9934-0-8552-9

*Lali Sokolova piemiņai
Paldies, ka uzticēji man savu
un Gitas stāstu!*

PROLOGS

Lali cenšas neskatīties augšup. Viņš pastiepj roku, lai paņemtu pasniegto papīra gabalu. Viņam jāuzteto vē četri cipari meitenei, kura to iedevusi. Uz viņas rokas jau ir numurs, taču tas ir pa pusei izdzisis. Viņš iedur adatu meitenes kreisajā rokā un uzraksta “4”, cenzdamies darīt to pēc iespējas saudzīgi. Izspiežas asinis. Taču adata nav iedurta pietiekami dziļi, un cipars jāraksta vēlreiz. Lali apzinās, ka nodara viņai sāpes, tomēr meitene nesaraujas. *Viņas ir brīdinātas – neko nesacīt, neko nedarīt.* Viņš noslauka asinis un iepilda brūcē zaļu tinti.

– Pasteidzies! – Pepans čukstus saka.

Lali kavējas pārāk ilgi. Tetovēt vīriešu rokas ir nepatīkami; kropļot jaunu meiteņu miesu ir atbaidošs. Pacēlis skatienu, Lali redz vīrieti baltā virsvalkā lēni ejam gar meiteņu rindu. Ik pa brīdim viņš apstājas un nopēta kādas izbiedētas jaunas sievietes seju un augumu. Beidzot viņš atnāk līdz Lali. Kamēr Lali, cik saudzīgi spēdams, tur meitenes roku, vīrietis satver plaukstās viņas seju un rupji to pagriež te uz vienu, te otru pusi. Lali ieskatās izbiedētajās acīs. Meitenes lūpas sakustas, it kā viņa gribētu runāt. Lali cieši saspiež viņas roku, lai to nepieļautu. Viņa paskatās uz Lali, un viņš ar lūpām liek saprast: “Cst!” Vīrietis baltajā virsvalkā atlaiž meitenes seju uz dodas tālāk.

– Labi! – Lali nočukst un sāk tetovēt pārējos trīs ciparus – “5 6 2”. To izdarījis, viņš patur meitenes roku mirkli ilgāk, nekā

vajadzīgs, un vēlreiz ieskatās viņai acīs. Viņš piespiesti, skopi pasmaida. Atbildes smaids ir vēl skopāks. Tomēr meitenes acīs iedzirkstas uguntiņas. Lali lūkojas tajās, un viņam šķiet, ka sirds vienlaikus apstājas un pirmo reizi sāk pukstēt, dunēt, gandrīz lauzties ārā no krūtīm. Viņš pievērš skatienu zemei, un tā šķiet šūpojamies zem kājām. Kāds iespiež viņam rokā nākamo papīra gabalu.

– Pasteidzies, Lali! – Pepans čukstus skubina.

Kad Lali atkal paskatās augšup, meitene ir aizgājusi.

1. NODAĻA

1942. gada aprīlis

Vagons kratās cauri lauku apvidum, un Lali cenšas saglabāt modrību un norobežoties no pārējiem. Divdesmit četrus gadus vecais puisis neredz jēgu iepazīties ar blakus sēdošo vīrieti, kas laiku pa laikam iesligst snaudā uz viņa pleca; Lali negrūž viņu projām. Viņš ir tikai viens no neskaitāmiem jauniem vīriešiem, kuri sadzīti lopu transportēšanai paredzētos vagonos. Nezinādams, kurp viņu vedīs, Lali ir saģērbies kā parasti: gludinātā uzvalkā un tīrā, baltā kreklā ar kaklasaiti. *Vienmēr jāģērbjas tā, lai atstātu labu iespaidu.*

Viņš mēģina noteikt sava sprosta robežas. Vagons ir apmēram divarpus metru plats. Taču vagona galu viņš neredz, tāpēc nevar novērtēt tā garumu. Viņš mēģina saskaitīt vīriešus, kuri brauc kopā ar viņu. Bet daudzās galvas klanās augšup un lejup, un Lali drīz atmet šo domu. Viņš nezina, cik vagonu ir pavisam. Viņam sāp mugura un kājas. Viņam niez seja. Rugāji atgādina, ka viņš nav skuvies, kopš pirms divām dienām iekāpa vagonā. Ar katru brīdi viņš itin kā attālinās pats no sevis.

Kad vīri mēģina iesaistīt viņu sarunā, Lali atbild uzmundriņoši, cenzdamies pārvērst to bailes cerībā. *Mēs stāvam mēslos, bet neslīksim tajos!* Viņš dzird aizskarošas piezīmes par savu izskatu un izturēšanos. Apvainojošus vārdus par to, ka ir nācis no augstākām aprindām. – Redzi nu, kur tas tevi novedis! – Viņš cenšas nepievērst tam uzmanību un ar smaidu atbildēt uz naidīgajiem

skatieniem. *Kuru es mēģinu piemānīt? Es esmu tikpat nobijies kā visi pārējie.*

Jauns vīrietis ieskatās Lali acīs un sāk lauzties cauri ķermeņu masai pie viņa. Daži viņu grūsta vai iedunkā. *Tev pieder tikai tā vieta, kuru tu pats sev iekaro.*

– Kā tu spēj būt tik mierīgs? – jaunais vīrietis jautā. – Viņiem bija šautenes. Tie riebekļi mūs ar šautenēm piespieda kāpt šajā... šajā lopu vagonā!

Lali pasmaida. – Arī es to nebiju gaidījis.

– Kā tu domā, kurp mēs braucam?

– Nav svarīgi. Atceries tikai, ka mēs esam šeit, lai mūsu ģimenes paliktu mājās drošībā.

– Bet ja nu...

– Nevajag nekādus “ja nu”. Es nezinu, tu nezini, mēs neviens nezinām. Vienkārši darīsim to, ko mums liks.

– Varbūt vajadzētu apstāšanās vietā uzbrukt un saņemt viņus ciet, jo mēs taču esam lielākā skaitā? – Jaunā vīrieša sejā neziņa mijas ar gatavību cīnīties. Dūrēs savilktais rokas izdara saniknotus vēzienus.

– Mums ir dūres, viņiem ir šautenes: kā tu domā, kurš tajā cīņā uzvarēs?

Jaunais vīrietis apklust. Viņa plecs iespiežas Lali krūtīs, un no viņa matiem plūst tauku un sviedru smaka. Viņš nevarīgi nolaiž rokas gar sāniem. – Mani sauc Ārons, – viņš saka.

– Lali.

Apkārtējie brīdi pievēršas abiem vīriešiem un ieklausās viņu sarunā, tad atkal ieslīgst klusēšanā un kavējas dziļi katrs savās domās. Viņus visus vieno bailes. Un jaunība. Un viņu reliģija. Lali pūlas neļauties minējumiem par to, kas viņus gaida. Viņam teica, ka jābrauc strādāt vāciešiem, un viņš ir apņēmis to darīt. Lali domā par mājās palikušo ģimeni. Tā ir *drošībā*. Viņš ir upurējies sevi un to nenožēlo. Viņš tā darītu vēl un vēlreiz, lai mīļotā ģimene varētu palikt mājās, būt visi kopā.

Šķiet, katru stundu cilvēki uzdod viņam vienus un tos pašus jautājumus. Lali ir noguris, un atbildes kļūst īsas: – Dzīvosim, redzēsim. – Viņš nesaprot, kāpēc jautājumi tiek raidīti tieši viņam. Nekādu īpašu zināšanu viņam nav. Jā, viņam ir uzvalks un kaklasaite, bet tā ir vienīgā redzamā atšķirība starp viņu un blakussēdētāju. *Mēs visi esam vienā netīrā bedrē.*

Pārpildītajā vagonā ir grūti sēdēt un gulēt vispār nav iespējams. Tualeti aizstāj divi spaiņi. Kad tie kļūst pilnāki, starp vīriem sākas cīņa, lai tiktu tālāk no smirdoņas. Spaiņi apgāžas, un to saturs izlīst. Lali cieši tur savu čemodānu, cerēdams, ka ar naudu un drēbēm, kas ir viņa rīcībā, varbūt izdosies nezināmajā galamērķī nopirkt brīvību vai vismaz sagādāt sev drošu darbu. *Varbūt atradīsies darbs, kurā es varēšu izmantot savas valodu zināšanas.*

Lali ir laimējies iekarot vietu vagona malā. Šaurās spraugas starp dēļiem ļauj tvert īsus mirkļus no garām slīdošās ār pasaules. Paretas svaiga gaisa vēsmas attur arvien augošo nelabumu. Kaut gan ārā ir pavasaris, dienas ir lietainas un apmākušās. Palaikam viņi brauc garām laukiem, kuros krāšņi zied pavasara puķes, un Lali klusībā pasmaida. Puķes. Viņš jau bērnībā ir uzzinājis no mātes, ka sievietes tās mīl. Kad viņš nākamreiz varēs pasniegt meitenei puķes? Magoņu lauki viņoņas vējā kā sarkana jūra, un viņš tver sevī spilgtās, gar acīm zibošās krāsas. Viņš apsola sev, ka nākamās puķes, ko kādai pasniegs, viņš saplūks pats. Lali nekad nebija iedomājies, ka savvaļā tās aug tik lielā daudzumā. Mātei dārzā auga dažas puķes, bet viņa nekad tās neplūca un nenesa iekšā. Viņš sāk domās pārskatīt sarakstu “Ko es darišu, kad tikšu mājās...”.

Atkal izceļas cīņa. Kautiņa troksnis. Kļiedzieni. Lali neredz, kas notiek, bet jūt ķermeņu raustišanos un grūdienus. Tad iestājas klusums. No pustumsas atskan vārds: – Tu viņu nogalināji!

– Laimīgais! – kāds norūc.

Nelaimīgais.

Mana dzīve ir pārāk laba, lai es to pabeigtu šajā smirdīgajā caurumā.

Brauciena laikā vagonš daudzkārt apstājas un reizēm stāv dažas minūtes, reizēm vairākas stundas. Pieturvietas vienmēr ir ārpus pilsētas vai ciemata. Reizēm viņam izdodas saskatīt garāmslidošo staciju nosaukumus: Zvardona, Dzedzice un mazliet tālāk Dankovice, tātad viņi atrodas Polijā. Nezināmais jautājums: kad ceļš būs galā? Lielāko ceļojuma daļu Lali kavējas domās par savu dzīvi Bratislavā, par savu darbu, dzīvokli, draugiem – un jo sevišķi par draudzenēm.

Vilciens atkal apstājas. Apkārt valda melna tumsa, mākoņi ir pilnīgi aizseguši mēnesi un zvaigznes. Vai šī tumsa vēsta par viņu nākotni? *Ir tikai tas, kas ir. Tas, ko es šobrīd redzu, jūtu, dzirdu un saozu.* Viņš redz tikai tādus pašus vīriešus kā pats, jaunus cilvēkus, kas dodas pretī nezināmajam. Viņš dzird tukšu vēderu kurkstoņu un čerkstošus elpas vilcienus. Viņš saoz urīnu un izkārnījumus, un ilgi nemazgātu ķermeņu smaku. Vīri izmanto atelpu, kurā nav jākratās un jāgrūstās, izbrīvējot sev vietu. Tagad pret Lali balstās jau vairākas galvas.

No cita vagona atskan skaļi trokšņi, kas pakāpeniski nāk arvien tuvāk. Braucēji acīmredzot vairs nespēj izturēt un ir gatavi bēgt. Snaudošos pamodina vīru belzieni pa vagonu koka sienām, un šķindoņa, kas liek domāt par apgāztu atejas spaini. Drīz triecieni no iekšpuses dārdoši tricina visus vagonus.

– Palīdzi vai pakāpies nost no ceļa! – liela auguma vīrietis uzkliezd, pagrūzdams Lali.

– Netērē spēkus! – Lali atbild. – Ja šīs sienas varētu uzlauzt, vai tad govīs to sen jau nebūtu izdarījušas?

Daži vīri pārtrauc pūliņus un dūsmīgi paskatās uz viņu.

Tie pārdomā viņa vārdus. Vilciens sāk zvāroties tālāk. Varbūt sargi ir nolēmuši, ka kustība pārtrauks nemierus. Braucēji norimst. Lali aizver acis.